

hUn gøR
roMa-folKet **StoLt**

ESMA REDZEPOVA. DEN KARISMATISKE MAKEDONSK ROMASANGERINDE KAN FÅ PUBLIKUM TIL BÅDE AT DANSE OG GRÆDE. HUN HAR INDSPILLET 586 SANGE. OPNÅET TO PLATIN- OG OTTE GULDPLADER. SPILLET 15.000 KONCERTER OVER HELE VERDEN. I 1976 BLEV HUN KÅRET SOM 'ROMA-MUSIKKENS DRONNING'. MEN HUN ER MEGET MERE END DET.

Esma Redzepova har hjertet på det rette sted. Gennem årene har hun givet over 2.000 koncerter til støtte for humanitære formål, og hun har adopteret 47 fattige roma-børn, som hun har uddannet til førsteklases musikere – sammen med sin mand, musikeren og professoren Stevo Teodosievski, indtil han døde i 200X.

Ved Roma Musikfestivalen i Indien i 1976 blev hun udnævnt til 'Roma-musikkens dronning' – en titel hun stadig bærer med stolthed 30 år efter. Anerkendelsen har også givet hende indflydelse. For to år siden blev hun valgt til kulturminister i den internationale roma organisation.

Hun er stolt over at være roma – det som man i Danmark tidligere kaldte "sigøjner" – hun beundrer dyrene for deres grænseløshed, og hendes brændende drøm er at modtage Nobels Fredspris, som hun er blevet indstillet til to gange.

Hvis man forbinder de eks-yugoslaviske

lande med nationalistiske patrioter, så er Esma Redzepova en af undtagelserne. Hun synger på 20 forskellige sprog, heriblandt romani – romaernes sprog, makedonsk, kroatisk, serbisk, græsk og tyrkisk.

Og gennem årene er hendes talent som sanger blevet registreret på de 108 singler, 20 LP-album, 32 kassettebånd og 15 CD'er, som hun har indspillet – foruden at hun medvirker i seks film.

The 'M' word

Esma Redzepova er født i 1943 i byen Skopje, men voksede op i Sutka, hvor der boede mange romaer. Dengang var det ikke ligefrem almindeligt at være stolt over at være roma, og de fleste kaldte hellere sig selv for makedonere, albanere eller tyrkere.

"Jeg har altid været stolt af romaernes kultur. Jeg har aldrig følt det som nogen egentlig nedværdigelse, hvis folk sagde "din

sigøjner" til mig," fortæller hun. Hendes herkomst er meget blandet, hun har 'det hele i sig'. Hendes mormor var jøde, en bedstefader katolsk roma, moderen muslimsk roma og hendes afdøde mand ortodoks kristen.

Djembes x-yugoslaviske fotograf Sasa Mackic husker fortidens idealer: "I det gamle Jugoslavien var det meget velset og en grund til stolthed, hvis man var en blanding, "meshan", af forskellige nationer eller religioner," forklarer han.

Det er marts måned, vi sidder i et fotostudio på Østerbro og er i audiens hos romaernes dronning. Det er hendes anden koncert i København på det seneste, sidste gang var i Tivolis koncertsal med den makedonske Grand Prix stjerne Tose Proeski. Esma er en livlig lille dame, der flere gange under samtalen bryder ud i gjaldende sang, for at illustrere følelserne i romamusikken, eller dens forskelle i forhold til den makedonske musik.

Nu da Esma er kendt for sit velgørende

arbejde og sin indsats for fred og forståelse i verden, er det nærliggende at spørge til hendes mening om vores kære lille "Muhammed-tegning konflikt" her i Dannevang.

"De mænd, der lavede tegningerne er ikke tolerante. Vi er alle voksne mennesker og vi har alle vores meninger – vi har alle hver vores måde at opfatte karikaturer på. Men det er forkert at lege med religioner på den måde. Hvordan kan de mænd, der har tegnet karikaturerne, gå i kirke, når de har lavet karikaturer, hvor de i den grad har nedværdiget et folkefærd? Så længe jeg er i live og min forstand er i behold, vil jeg følge de ti bud. Jeg går i kirke, jeg går i moske og i synagoge. Der er kun én gud. Det er den samme gud for alle disse religioner. Man skal respektere andre, uanset deres religion, deres væremåde og deres tro. Og det skal dem, der har lavet karikaturerne også. Man skal respektere dem, der tænker anderledes end en selv – det er demokrati. Jeg har ikke sagt til et dyr: du må ikke være dér, du skal gå derhen i stedet for! Alle har ret til

deres egen måde at leve på."

"Jeg er opdraget til at tro, at der ikke er nogen grænser. Jeg er et frit menneske, som oplever alle livets goder. Romaerne er et frit folk, som bor over hele verden. De har ikke deres eget land, har aldrig været i krig mod nogen, har aldrig været besat... Men vi har været undertrykt, og se hvor tolerant et folk romaerne er, i betragtning af det! De har ret til at bo, hvor de vil. Romaerne vil ikke have deres eget land, vi er frie mennesker. Uanset hvor vi vil bo henne, burde vi kunne få papirer med det samme, for vi har ikke vores eget land. Hvad skal vi med alle disse grænser?"

Dyrene er privilegerede

På sine mange udlandsrejser har kosmopoliten Esma Redzepova dog gang på gang mærket at hendes makedonske pas ikke just letter tingenes gang:

"For mig er der grænser, fordi jeg bor i Makedonien. Uanset hvor i verden jeg vil hen, så

skal jeg have visum. Hvorfor skal vi være lukket inde, når alle andre kan rejse frit? Verden er også min. Hvorfor skal du have lov til at rejse frit – det land, som du bor i, er jo ikke "dit" land, vi er alle sammen gæster her på denne planet. Det er jo ikke min skyld, at jeg er født i Skopje i Makedonien. Det er ikke noget, jeg har valgt. Det er ligesom, hvis du har en skov, hvor der vokser blomster og træer. Hvis der så vokser en blomst inde mellem træerne, kan du jo ikke sige til den: "Lad være med at vokse her. Gå derover til de andre blomster! Den bliver bare ved og ved med at vokse. Den er født der og skal have lov til at vokse der."

"Det er kun dyrene der er grænseløse. De er mere privilegerede. En slange, selvom den er giftig, får jo lov til at færdes hvor som helst. Dyrene er mere udviklede end vi er på den måde, at de ikke kender til grænser", filosoferer Esma.

Samtidig erkender den 63-årige sangfugl dog, at Makedonien har sine positive sider for en roma: "Der står i nationalforfatningen, at roma-

HØJDEPUNKTER I ESMAS REDZEPOVAS KARRIERE

1943: Esma Redzepova fødes 8. august i Skopje, Makedonien.

1954: Esma spiller den kvindelige hovedrolle i skolens opsætning af Onkel Toms Hytte, og danser blandt andet mavedans til sangen 'A bre babo sokerdan'.

1955: Esma skriver 'Caje Sukarije', et af hendes største hits gennem tiden.

1957: Esma deltager i en konkurrence med elever fra 57 andre skoler og vinder førsteprisen med 'A bre babo sokerdan'.

• Med sin fars tilladelse begynder Esma at synge i det nationale orkester Ansambl Teodosievski. Senere bliver hun gift med orkesterets leder, den anerkendte professor Stevo Teodosievski, som lærer hende mangt og meget.

• Redaktøren på Radio Skopjes show 'Mikrofonen er din' inviterer hende til at deltage. Hun takker ja, og vinder førsteprisen på 6.000 dinarer.

1958: Hun rejser med Teodosievskis orkester til Beograd, hvor de senere bosætter sig.

1960: Esma er med i sit første tv-show. Jugoton i Beograd udgiver Esmas første plade, med fire numre. Heriblandt 'Caje Sukarije' og 'A bre babo sokerdan'.

1961: Spiller 150 koncerter i Jugoslavien. Spiller for Præsident Tito på Hotel Metropol.

1963: Esma spiller gratis koncerter i Makedonien og Israel efter jordskælvet i Skopje 26. juli.

1964: Esma giver koncerter for en lang række godtgørende formål.

1966: Koncertaktiviteterne i udlandet stiger. Spiller blandt andet 100 koncerter i Sovjetunionen.

1967: 32 koncerter i Leningrads operahus.

1969: Giver en række velgørenhedskoncerter i Indien.

1971: 349 koncerter i Bulgarien

1976: Deltager i den første roma-musikfestival i Indien og Esma og hendes mand,

Stevo Teodosievski, udnævnes til "Dronningen og Kongen af roma musik".

1977: Esma indstilles til Nobels Fredspris af Jugoslavisk Røde Kors.

1980: Tager på 16 måneders turné, der blandt andet bringer hende til Danmark for første gang.

1983: 11 humanitære koncerter for Røde Kors i Beograd, mens 4000 mennesker donerede blod.

1990erne: en række kedelige år for Esma Redzepova. Hendes mands kræftsygdom og krigen i Jugoslavien tærer på hendes energi og humor.

1997: Stevo Teodosievski, Esmas mand, mentor og kollega, dør. Efter en tid i dyb sorg beslutter Esma sig dog alligevel for at fortsætte med at spille med Teodosievski Ensemblet, der består af en håndfuld af de 47 drenge, som Esma og Stevo har adopteret og uddannet i musik gennem tiden.

2001: Den amerikansk-jødiske trompetist Frank London producerer Esmas CD 'Caje Sukarije' med musikere fra hele verden.

2002: Esma indstilles, for anden gang, til Nobels Fredspris. Kommer nu videre til de sidste ti finalister, i selskab med blandt andre George Bush og Paven.

• Esma modtager Moder Teresa Prisen.

2003: Esmas turné i USA aflyses på grund af Irak-krigen. Eftersom drengene i bandet var mørkhudede og havde muslimske navne, forudså Esma problemer.

2006: Esma Redzepova fejrer sit 50 års jubilæum.

2007: Der bliver åbnet et museum om Esma og Stevo i det hus for humanitet og musikundervisning, som Esma har skænket til Skopje by.

WEB

www.esma.com.mk - blandt andet med otte mp3er med Esmas musik

erne er en del af Makedonien. Den største etniske gruppe er makedonerne, dernæst kommer albanerne, og romaerne er så den tredje største befolkningsgruppe.

Makedonien er det første land, der har givet lov til at romaernes musik kan blive spillet, og andre romaer fortæller os, at vi er heldige at bo i Makedonien, fordi romaerne dér ikke er så undertrykte, som de er andre steder. Folk i Makedonien har ikke noget imod romaer. Vi lever godt der, i forhold til andre steder i verden."

Pioner for romamusikken

Esma Redzepova har aldrig sat sit lys under en skæppe. Samtidig føler hun sig meget alene om at forsøge at holde romaernes kultur sammen og vise den frem til andre.

"Jeg har altid bestræbt mig på at vise romakulturen frem i det rigtige lys og aldrig ladet den assimilere på nogen måde. Jeg ved, at romaer over hele verden respekterer mig for det – og for at være så ærlig omkring det. Jeg er ambassadør for romaernes kultur verden over – i romaernes parlament", siger hun med stolthed i stemmen.

"Jeg er overlykkelig ikke mindst for, at det blev mig, som fik den ære at være den første, der sang på roma-sproget i radio og tv."

Den herboende rumænske roma George

Mihalache har spillet sammen med Esma Redzepova tilbage i 1998. Han opfatter ikke Esma Redzepova som nogen dronning, fortæller han – men efter at have tænkt sig lidt om, giver han dog titlen medhold:

"Alligevel kan man måske sige, at hun på et symbolsk niveau er en dronning, fordi hun har været en god ambassadør for sigøjnerens kultur. Hun er en af de få musikere i dag, der spiller sigøjnermusik fra Balkan. Esma har bidraget til at skabe et positivt billede af os. At det ikke er os alle sammen, der lyver og stjæler," siger Mihalache, som selv anvender ordet 'sigøjner', ikke 'roma'.

Allerede før Esma og Stevo Teodosievski blev gift, begyndte de at adoptere forældreløse romabørn og uddanne dem i musik, for egen regning. 47 børn blev det til gennem tiden, og de er alle blevet professionelle musikere og orkesterledere. Det fænomenale orkester, der spillede med Esma til koncerten i Amager Bio for nylig, bestod af fem af hendes egne adoptivbørn.

Musikalsk myte

"Romaer er ikke specielt musikalske", er Esmas svar på den gamle forestilling om romaernes nærmest medfødte, glitrende musikalitet. Selvom hun dog indrømmer, at hun "havde ni tanter, der alle sang fantastisk".

"Men hvis du kigger på den makedonske

musikscene i dag, vil du bemærke, at der er meget få roma-sangere. De nye generationer af romaer er intellektuelle, doktorer og forretningsfolk," fortæller hun.

Det lyder da på sin vis opløftende for et historisk set undertrykt og forfulgt folk, tænker jeg – men tjekker man FN's rapport 'Faces of poverty, Faces of hope' får man et noget andet billede:

- 52 procent af romaerne i Makedonien lever under fattigdomsgrænsen.
- Makedonske romaers elektricitetsregning er syv gange så høj som deres månedlige indtægt.
- Kun 13 procent af romaer over 12 år har gennemført en elementær skoleuddannelse.

Nomineret til Nobelpris

I 2002 blev Esma Redzepova nomineret til Nobels Fredspris af romaernes verdensorganisation. Nomineringen skete på baggrund af Esmas humanitære, velgørende og kulturelle arbejde, foruden hendes indsats for mellemfolkelig tolerance og forståelse uden skelen til religion eller nationalitet.

Nomineringen blev støttet af den internationale Lions Clubs samt 50 NGO'er, humanitære, kunstneriske og kvinde-forkæmpende organisationer i Makedonien og Balkan-landene. Dette var dog ikke første gang. 15 år tidligere blev hun nomineret til samme pris af Jugoslavisk Røde Kors. "Det er mit brændende ønske at modtage

ET UDPLUK AF ESMAS CDER

Esma Redzepova with the Ensemble Teodosievski: 'Romske pesme' (PGP-RTS) • www.passiondiscs.co.uk

Esma Redzepova & Usnija Jasarova: 'Songs of a Macedonian Gypsy' (Monitor 1994) • www.amazon.de

Esma - Queen of the Gypsies: 'Caje Sukarije' (Times Square Records 2001)

Esma Redzepova & Stevo Teodosievski Ensemble: 'Queen of the Gypsies' (World Connection / Times Square Records 2002) • www.cduniverse.com

Esma Redzepova: 'Ja sam tu' (Grand Production) • www.yu4you.com

den pris", lyser Esma. "Hvis jeg modtog den ville mit budskab være at romafolket aldrig har bekæmpet nogen, aldrig været med i krige eller besat nogen nation. Romaerne har ikke deres eget land og alle burde se op til dem, fordi de er kosmopolitisk folk", fortæller Esma indgående, og tilføjer, at hun føler sig som ambassadør ikke kun for romaer, men for alle flygtninge og andre i nød.

Gyldne år

Efter en lang og travl karriere nedkommer hun med sin 50 års jubilæumsplade i maj 2006. Den kommer til at hedde 'Mine gyldne halvtreds år' og byder på en stribe makedonske sange. I dag er Esma Redzepova en af verdens mest kendte romaer og makedonere. Forfatteren Garth Cartwright beskriver i bogen 'Princes Amongst Men' hendes bopæl på en meget rammende måde: "I dag bor Esma i et stort hus, lige ved Skopjes Museum for Nutidskunst; en passende beliggenhed for Makedoniens største nulevende kunstner. Hjemmet er perfekt placeret midt imellem Millenium korset på Vodno bjerget og en gammel moske, hvis imponerende stenkuppel har en kæmpe zig-zag revne – som et overkogt æg. Skopjes gamle by ligger under hende. Topaana, byens ældgamle roma samfund, begynder lige over bakken. Altså en perfekt beliggenhed for denne leder af Balkan-energi." ■